

Veileder for besøket i dyrevelferdsprogrammet

Slaktekylling

Innhold

Formålet med veilederen.....	3
Definisjoner	3
Dyrevelferdsprogram slaktekylling	3
Velferdsportal fjørfe	3
DVP-besøket.....	4
Vurderinger på DVP-besøket.....	4
Avvik, tiltak, frister, dokumentasjon og lukking av avvik	4
KSL –egenrevisjon og eksternevisjon	4
Helse slaktekylling.....	5
1 Sår	5
2 Misvekst	6
3 Syke dyr	7
4 Døde dyr	9
5 Korrekt bedøving og avliving	10
6 Kompetanse personell.....	11
7 Oppdatert smittevernplan.....	12
8 Smitteslusens utforming og bruk.....	12
9 Vann og fôrforbruk.....	14
10 Dødelighet	15
11 Avlivet.....	15
Atferd slaktekylling	16
12 Miljøberikelse	16
13 Vann- og fôrlinjer etter størrelsen på dyrene.....	17
Fysisk miljø slaktekylling	17
14 Karbondioksid - CO ₂	17
15 Ammoniakk - NH ₃	18
16 Støv.....	18
17 Strøkkvalitet	19
18 Lysintensitet ulike steder i rommet	20

Formålet med veilederen

Denne veilederen er ment for produsent og veterinær, som hjelp til å planlegge, forberede og gjennomføre et godt DVP-besøk. Veilederen skal også bidra til lik vurdering av indikatorer og lik avviksbehandling mellom veterinærer.

Definisjoner

DVP-besøk	Dyrevelferdsprogram-besøk. Jevnlig veiledningsbesøk utført av DVP-veterinær, som skal registreres elektronisk i den digitale plattformen VP Fjørfe. DVP-besøket skal utføres minst hver 6 mnd i slaktekyllingbesetninger.
DVP-veterinær	Veterinær som har gjennomført bransjens eget DVP-kurs. Animalia kan i spesielle tilfeller gi dispensasjon fra krav om kurs. Krav om kurs gjelder f.o.m. 01.01.25.
VP Fjørfe	Velferdsportal Fjørfe, som er Animalias fagsystem for dokumentasjon av DVP-besøk, avvikshåndtering relatert til DVP-besøk og DVP-status
Dyrevelferdsindikator	Måling på dyret selv (dyrebasert) eller i miljøet (ressursbasert) som sier noe om dyrets eller flokkens velferdsnivå
Nøkkeltall	Obligatoriske registreringer i elektronisk produksjonskontroll basert på daglistene, gir grunnlag for forberedelse til DVP-besøket
DVP-status	Produsentens status i VP Fjørfe; enten Godkjent, Kan miste godkjenning, Utgått frist og Ikke godkjent.

Dyrevelferdsprogram slaktekylling

Formålet med DVP og fjørfeæringens bransjeretningslinjer er å bidra til god velferd, dokumentasjon og forbedring.

Kravet om DVP gjelder for alle driftsenheter som produserer med dyretetthet over 25 kg/m².

Programmet er forskriftsfestet i *Forskrift om hold av høns og kalkun*.

DVP slaktekylling krever følgende:

- DVP-besøk hver 6.mnd utført av DVP-veterinær
- Lukking av avvik avdekket på besøket
- 3-parts revisjon utført av KSL
- Være medlem i, og registrere nødvendige produksjonsdata for hvert innsett i en elektronisk produksjonskontroll levert av eller godkjent av Nortura SA eller KLF.

Velferdsportal fjørfe

Før første DVP besøk må bonden logge inn i Velferdsportal Fjørfe (VP Fjørfe) og sende avtaleforespørsel til ønsket veterinær. Veterinæren kan også sende avtaleforespørsel til bonden. Mottakeren logger inn i VP Fjørfe og godkjenner avtaleforespørsel.

Ved DVP-besøk registrerer veterinæren indikatorene, noterer avvik, og lukker disse i VP fjørfe når de er utbedret av bonden. Dersom veterinær slutter, kan avvikene lukkes av en annen veterinær. Både produsent og varemottaker kan se besøksrapport. I VP Fjørfe vises også bondens DVP-status, samt kommende besøksfrister og frister for å lukke eventuelle avvik fra DVP-besøket.

Mer informasjon om VP Fjørfe og brukermanual finnes på Animalias nettsider. VP Fjørfe har ikke offline-støtte, så veterinær må ha tilgang til internett når skjema fylles ut på telefon/pad/PC. Ved

dårlig dekning anbefales det å fylle ut skjemaet på papir (skrives ut fra VP Fjørfe) og føre inn digitalt senere.

DVP-besøket

Det er produsentens ansvar å avtale tid for besøk, men veterinær eller varemottaker kan minne om besøk. DVP-besøket skal være et nyttig forbedringsverktøy for produsenten. Besøket er ikke en systematisk gjennomgang av alle relevante forskriftskrav, men det forventes at veterinæren kjenner til regelverket for hold av slaktekylling, samt tar utgangspunkt i nøkkeldata for besetningen. Det er produsenten som har størst innsikt i eget dyrehold og det er viktig å ha god dialog når det gjelder årsaker til eventuelle utfordringer. Veterinær bør stille åpne spørsmål (hva, hvordan, hvem) slik at produsenten får mulighet til å utdype litt om forholdene. Resultatet av besøket skal gi produsenten oversikt over forbedringsområder og aktuelle tiltak. Alle dyr i besetningen skal kunne sees på DVP-besøket.

Vurderinger på DVP-besøket

For å måle dyras velferd i en besetning brukes indikatorer som 1) sier noe om dyrevelferd, 2) gir pålitelige målinger og 3) er gjennomførbare i praksis. De skal dekke alle fokusområder, og gi et godt totalbilde av besetningen. Mange spørsmål er formulert som «Er dyra jevnt over...». Dette kan oppleves som lite konkret, men veterinæren oppfordres til å bruke sin kompetanse, erfaring og sitt veterinære skjønn til å vurdere om dyra i ei dyregruppe kan sies å «jevnt over» være innafør. Mer spesifikt menes «jevnt over» rundt 90-95 % av dyra, selv om målet bør være 100 %. Alle spørsmål skal besvares og kan gis score 1 - Tilfredsstillende, 2 - Bør forbedres, eller 3 - Må utbedres (avvik). Ikke alle indikatorer kan gis score 3. Det ønskes mest mulig lik vurdering av spørsmålene, men det er essensielt at veterinær bruker sin kompetanse og erfaring til å utvise et fornuftig skjønn.

Avvik, tiltak, frister, dokumentasjon og lukking av avvik

Når alle spørsmålene er besvart, blir score 2 og 3 oppsummert på slutten av skjemaet og forslag til tiltak beskrives av veterinær i VP fjørfe. Score 3 fører til avvik som krever tiltak for å unngå økonomisk trekk. Veterinær må sørge for at produsenten er opplyst om funnene og at avvik, foreslåtte tiltak og frister er forstått. Det er produsenten sitt ansvar å utføre nødvendige tiltak. Aktuelle tiltak er listet opp under hver indikator. Listene er ikke uttømmende, og andre tiltak kan være aktuelle. Veterinær må kommunisere avvik på en god måte og foreslå konkrete, prioriterte tiltak. Arbeids- og kapitalinnsatsen må stå i forhold til forventet effekt. Det er viktig å begynne med tiltakene som anses viktigst. Dyre, omfattende og ressurskrevende tiltak kan kategoriseres under «Kan forbedres» så fremt det ikke innebærer regelverksbrudd eller er kritisk for dyras velferd, da skal det alltid settes score 3. Veiledende frister for å lukke avvik er satt til 1 eller 30 dager. Det er mulig å sette andre frister, avhengig av avvikets art. Det er veterinær som lukker avvik i VP fjørfe.

Dersom avvik korrigeres på besøket, kan dette dokumenteres som score 2 med kommentar. I mange tilfeller vil dette kreve et visst skjønn, samt dialog med produsenten. Når tiltak er utført må produsenten dokumentere dette ovenfor veterinær før lukkefristen. Avhengig av type avvik kan tiltak også innebære å ha satt i gang en prosess. Alternativt kan det settes lang frist. Dokumentasjon på lukket avvik kan, avhengig av avvikets art, skje ved nytt besøk, billedokumentasjon, telefonsamtale eller ved at en annen rådgiver eller veterinær dokumenterer.

KSL –egenrevisjon og eksternevisjon

KSL er et viktig verktøy for å bidra til at produksjonen drives i tråd med regelverk gjennom årlig egenrevisjon og ved eksternevisjon fra KSL-revisorer. Eksternevisjonen anses som 3-partsrevisjon i DVP. Mattilsynet og varemottaker har tilgang til KSL-revisjonene.

Helse slaktekylling

Alle observasjoner i flokken gjøres ved å gå sakte gjennom flokken. Forsøk å se alle dyr og registrerer alle fugler som observeres med de forhåndsbestemte indikatorene. Hva man ser i flokken vil henge sammen med dyrenes alder, tid på dagen, lysstyringen i dyrerommet, sykdomsstatus i flokken mm. Alle indikatorene må vurderes med dette i bakhodet.

1 Sår

Det er ulike årsaker til at sår kan oppstå hos slaktekylling, blant annet skraping fra andre kyllinger, skader fra innredning eller aggressiv haking. Generelt er hakkeproblematikk sjelden hos slaktekylling, det er vanligere med skrapeskader på grunn høy tetthet eller uro i flokken. Ved vurdering av sårskader, må det undersøkes hvor sårene er lokalisert, hvor store de er, om sårene er nye eller gamle og om de er tørre eller viser tegn til å være betente. Sårene kan være en inngangsport for bakterier og føre til subkutane infeksjoner. Dyr med store sår skal avlives.

Er dyra jevnt over frie for sår?

1: Ja, tilfredsstillende

Ingen eller svært få (<0,02 %) dyr observert med tydelige sår, inkludert nye og gamle sår på rygg, lår eller flanker

3: Må forbedres

Flere enn 0,02 % dyr observert med tydelige sår, inkludert nye og gamle sår på rygg, lår eller flanker. Dette tilsvarer 4 dyr i en flokk på 20.000

Hvordan vurdere sår:

Gå rolig igjennom flokken og noter ned alle kyllinger med store, tydelige sår (over 3 cm) på lår, flanker eller rygg. Se figur 1 for eksempel på tydelig sår på lår.

Figur 1. Eksempel på alvorlig sår på lår hos slaktekylling.

Aktuelle tiltak

Sår på ulike steder på kroppen har gjerne ulike årsaker. Sår på hodet kan skyldes aggressivitet, mens sår på rygg, flanker og lår kan skyldes at fuglene har skrapet opp hverandre. Dette er spesielt relevant ved uro i flokken, stress eller ved høy dyretetthet.

- Kontroller dyretettheten
- Hvordan fordeler fuglene seg i dyrerommet? Er det områder de unngår på grunn av fukt eller trekk som gir for høy tetthet andre steder i fjøset?
- Hvordan er lysmiljøet i huset? Er det for mye lys eller ujevn fordeling av lyset? Dette kan gi uro og stress.
- Iverksettelse og/eller effekt av utbedrende tiltak må dokumenteres, enten under et nytt besøk eller med bilde, før avviket lukkes digitalt av veterinær.
- Dersom dyrene flakser og er litt urolige når bonden går runden i flokken kan dette gjøre at de skraper hverandre og får sår. Sørg da for å gå roligere og/eller demp lyset litt når runden tas.

2 Misvekst

I en flokk vil det alltid være noe variasjon mellom dyra, men dyr med misvekst, definert som 50 % mindre enn snittet i flokken er uønsket (se figur 3). Årsakene til misvekst kan være mange, og ofte avdekkes underliggende problemer når disse dyrene obduseres. Mange av dyrene med misvekst fremstår med god allmenntilstand og er kvikke og vanskelige for bonden å fange. Det er likevel ønskelig at bonden har fokus på å få ut disse dyrene.

Er dyra jevnt over fri for misvekst?

1: Ja, tilfredsstillende Ingen eller få (<0, 1 %) kyllinger observert med misvekst
2: Bør forbedres Flere enn 0,1 % kyllinger observert med misvekst

Hvordan vurdere misvekst:

Gå sakte gjennom hele huset, observer alle dyr. Noter ned alle kyllinger med misvekst, definert som 50 % mindre kroppsvekt enn snittet i flokken, men som likevel er kvikke og løper unna. Kyllinger med misvekst kombinert med redusert allmenntilstand skal registreres under punkt 3 Syke dyr.

Aktuelle tiltak

Misvekst kan skyldes ulike faktorer, og er ikke alltid enkelt for bonden å unngå. Men slike dyr skal sorteres ut av flokken. Svært mange dyr med misvekst i en flokk kan indikere underliggende helseproblemer i flokken, og da bør det vurderes tiltak som obduksjon og videre diagnostikk.

- For å fange kvikke misvekstfugler må lyset dempes, og en håv kan hjelpe med å fange fuglene
- Veterinæren bør obdusere misvekstkyllingene, og foreslå aktuelle tiltak ut fra obduksjonsfunn (eks: alle har ascites – se på ventilasjonen mm)
- Dersom bonden har problemer med misvekst i flere innsett, kan en gjennomgang av førsteukesmanagementet sammen med veterinær være aktuelt.

3 Syke dyr

Alt fjørfe er byttedyr, som innebærer at smerte- eller sykdomsytringer forsøkes skjult og derfor ikke alltid er tydelige. Derfor vil en synlig klinisk syk kylling, ofte være veldig syk. Alvorlig smittsomme sykdommer er sjeldne, men tilfeller av *E. coli*, koksidiøse og nekrotiserende enteritt opptre sporadisk. Andre sykdomsårsaker som kan manifestere seg som generalisert sykdom er ascites, kråslesjoner eller beinproblematikk. Eldre og tyngre slaktekylling forventes å ha et mindre lettbeint ganglag. Det er viktig å være klar over at ganglaget ikke sier noe om *hvorfor* fuglene går som de går. Ved mange alvorlig halte dyr, bør dette følges opp med obduksjon og eventuelt prøvetaking for å finne ut hvorfor. Dyr med misvekst med redusert allmenntilstand faller også inn i kategorien «syke dyr». Syke enkelt dyr skal i hovedsak avlives dersom ikke dyret blir behandlet og satt i sykebinge. Flokkbehandling må vurderes av veterinær for å forebygge sykdom i flere dyr.

Er dyra jevnt over friske?

1: Ja, tilfredsstillende Ingen eller svært få (<0,05 %) kyllinger observert som skulle vært avlivet
3: Må forbedres Flere enn 0,05 % kyllinger observert som skulle vært avlivet, inkludert misvekstdyr med redusert allmenntilstand

Hvordan vurdere syke dyr:

Gå sakte gjennom hele huset, observerer alle dyr. Noter ned alle kyllinger som fremstår som kronisk syke og/eller så syke at de burde vært avlivet. Symptomer kan være hengende vinger, deprimerte, hode trukket ned, strittende fjørdrakt eller har et uklart blikk. Misvekst er definert som fugler som er halvparten av størrelsen til gjennomsnittet i resten av flokken. Disse fuglene vil ofte ha gul dun, spesielt på hodet.

Figur 2 viser eksempel på syk kylling og figur 3 viser eksempel på misvekst. Vær spesielt på vakt for fugler som ikke flytter seg når du går gjennom huset. Dette kan skyldes generalisert sykdom eller halthet. Alvorlig halthet defineres som fugler som har åpenbare vansker med å gå, er tydelig halte, har feilstillinger i beina, går med støtte på vingene eller som ikke beveger seg i det hele tatt - se figur 4. Ved vurdering må du ta hensyn til helsesituasjonen i flokken, hvis det er pågående sykdomsutbrudd vil det naturlig følge at du finner flere syke fugler. Grensen mellom score 1 og 3 vil være flere eller færre enn 10 dyr i en flokk på 20.000 kyllinger.

Figur 2. Klinisk syk kylling som fremstår nedstemt, strittende fjørdrakt, lukkede øyne og med hodet trukket ned.

Figur 3. To 10 dager gamle kyllinger. Kyllingen til høyre er betydelig mindre enn kylling til venstre, som representerer størrelsen på resten av flokken.

Figur 4. Eksempel på kylling med feilstilling av bein.

Aktuelle tiltak

Det kan være flere årsaker til at en eller flere dyr er syke. Det anbefales at syke dyr avlives og obduseres for å undersøke mulige årsaker. Dersom et større antall dyr er syke må man vurdere videre tiltak. Dette kan være obduksjon og prøveuttak for nærmere diagnostiske undersøkelser. Dersom det treffes diagnoser, som er representative for flokken, må det i tillegg til anmerkning i DVP Fjørfe, føres egen sykejournal i fagsystemet HelseFjørfe. Meldepliktige sykdommer som registreres i HelseFjørfe videresendes til DHP (Dyrehelseportalen). Kontakt Mattilsynet ved mistanke om Liste 1-sykdom.

- Obduksjon for å avdekke mulige årsaker vil være sentralt for å foreslå tiltak
- Ved mistanke om infeksjøs agens vil det være naturlig å ta prøver som sendes inn for diagnostikk
- Ved funn av mange kronisk syke dyr må du snakke med produsenten om hvor ofte han/hun går en runde i kyllinghuset, hvordan dyrene vurderes og gi en opplæring i hvilke dyr som skal avlives straks de oppdages.
- Iverksettelse og/eller effekt av tiltakene må dokumenteres, enten under et nytt besøk, via telefon eller med bilde, før avviket lukkes digitalt av veterinær.

4 Døde dyr

Døde dyr skal ifølge holdforskriften fjernes minst to ganger daglig. Gjennomsnittlig dødelighet i norsk slakteproduksjon i 2022 var 2,7 %. I en normal flokk, uten et pågående sykdomsutbrudd, skal det ikke ligge mange døde fugler. Døde dyr, dersom døde som følge av infeksjoner, kan representere en smittefare for de levende.

Er døde dyr fjernet fra flokken?

1: Ja, tilfredsstillende
Ingen eller svært få (<0,02%) døde dyr observert.

3: Må forbedres
Flere enn 0,02% ikke nylig døde dyr funnet.

Hvordan vurdere

Gå rolig igjennom flokken og noter ned alle døde dyr. Vurder om dyret har vært dødt en stund, og dermed burde blitt oppdaget på forrige besøksrunde av røkter/produsent. Dersom mer enn fire døde kyllinger blir observert i en flokk på 20.000, og disse ikke fremstår som nylig døde, settes score 3. Se figur 5 for eksempel på død kylling som har ligget en stund.

Figur 5. Eksempel på døde fugler som har ligget en stund.

Aktuelle tiltak

Det vil alltid være noen kyllinger som dør i flokken hver dag. Det skal ikke bonden få avvik for. Men, hvis det ligger mer enn fire døde kyllinger i strøet, som ikke fremstår som nylig avdøde, tyder dette på at bonden ikke har et grundig nok blikk ved gjennomgang i flokken. Diskuter årsak og mulige tiltak med bonden. Hvorfor var det så mange døde? Var dyrene vanskelig å se? Mulige tiltak inkluderer:

- Økt fokus på dødelighet: hvor mange dør hver dag? Er det forøket dødelighet bør dette undersøkes med obduksjon og eventuell videre prøvetaking.
- Økt fokus på rutiner under de daglige rundene i dyrerommet.
- Iverksettelse og/eller effekt av tiltakene må dokumenteres, enten under et nytt besøk, via telefon eller med bilde, før avviket lukkes digitalt av veterinær.

5 Korrekt bedøving og avliving

Syke og skadde enkeltdyr skal ikke lide unødig og skal avlives fortløpende. Bedøving og avliving skal bare utføres av personer som har gjennomgått opplæring i dette. Fjørfe under 3 kg kan bedøves med kraftig slag mot bakhodet, for eksempel ved hjelp av en fiskehammer, og kan avlives med manuelt nakketrekk slik at hodeskalle og første nakkevirvel skilles. Mer om korrekt avliving finnes [her](#).

Foregår bedøving og avliving i tråd med regelverk?

1: Ja, tilfredsstillende. Bedøving og avliving foregår i tråd med regelverket

3: Må forbedres, feil eller mangler i rutiner for bedøving og avliving

Hvordan vurdere

Dersom ett eller flere syke dyr oppdages ved gjennomgang i flokken kan disse tas med til bonde, slik at bondens avlivingsrutiner fremvises. I de fleste flokker vil det være minst en kylling som avliving kan vises på. Dersom likevel ingen dyr er syke kan bondens rutiner vises på en død kylling fra fryseren,

eventuelt beskriver bonden sine rutiner med ord. Dersom bonden feiler på ett eller flere trinn, inkludert manglende eller feil bedøving, feil i nakketrekk, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Korrekt bedøving og avliving er et kritisk punkt, både for dyras velferd samt for næringas omdømme. På dette punktet kan det ikke feiles. Aktuelle tiltak inkluderer:

- Beskrive årsak til feil: manglende/feil/gammel opplæring?
- Gjennomgang av korrekte rutiner med veterinær på besøket
- Ved neste avliving beskriver bonden hvordan avlivingen foregikk
- Bonden og avløsere kan trene på korrekt bedøving, inkludert hvor slaget skal treffe, samt trene på korrekt nakketrekk på døde høner ved utrangering

6 Kompetanse personell

Holdforskriften krever at alle som deltar i den daglige driften av dyreholdet skal kunne håndtere og stille dyra på en måte som sikrer god dyrevelferd, kjenne igjen tegn på dårlig dyrevelferd og iverksette tiltak der dette er nødvendig.

Har alle som deltar i den daglige driften kunnskap om dyrevelferd og tiltak?

1: Ja, tilfredsstillende. Alle som deltar i den daglige driften har mottatt opplæring om dyrevelferd, og kan iverksette tiltak selv, eller har gode rutiner for å tilkalle hjelp ved behov

3: Må forbedres, en eller flere som deltar i den daglige driften mangler nødvendig opplæring i dyrevelferd, kan ikke iverksette tiltak selv, og rutiner for å tilkalle hjelp mangler

Hvordan vurdere

Spør bonden om hvor mange som deltar i den daglige driften. Hva slags opplæring har de fått med tanke på å kjenne igjen dårlig dyrevelferd og hvilke tiltak som skal settes inn, eksempelvis korrekt bedøving og avliving? Hovedregelen er alle som røkter flokken skal kunne avlive syke dyr umiddelbart. Dersom de ikke selv er opplært i avliving skal det foreligge gode rutiner for identifisering og håndtering av eksempelvis syke/skadde dyr og hvem som kan tilkalles for hjelp til korrekt avliving. Hjelpen skal kunne være tilgjengelig innen forsvarlig tid. Dersom en eller flere av dem som deltar i den daglige driften mangler kunnskap om god dyrevelferd, ikke kan iverksette tiltak selv, og det mangler rutiner for når det skal tilkalles hjelp og hvem som kan tilkalles, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Det at alle som deltar i den daglige driften kjenner igjen tegn på dårlig dyrevelferd og vet hvilke tiltak som må settes inn, herunder bedøving og avliving, er et kritisk punkt, både for dyras velferd samt for næringas omdømme. Aktuelle tiltak inkluderer:

- Alle som røkter flokken skal ha opplæring i korrekt bedøving og avliving
- Etablere rutiner, gjerne skriftlige, for hvilke dyr som skal avlives, og hvordan de skal avlives. Navn og telefonnummer til dem som kan tilkalles for rask hjelp må være kjent av alle som deltar i den daglige driften.
- Opplæring i å kjenne igjen god og dårlig dyrevelferd for arten og produksjonsformen

7 Oppdatert smittevernplan

I henhold til [dyrehelseforskriften](#) plikter alle som driver næringsrettede husdyrhold å ha smittevernplan. Smittevernplanen er et viktig verktøy for kontinuerlig å ha bevissthet om smittebeskyttelse og forbedringspotensial. Produsentene velger selv smittevernplanløsning.

- «Rutinene skal beskrives i en skriftlig smittevernplan. Den skal inneholde en plantegning over dyre- og persontrafikken, være tilpassa hvert enkelt dyrehold og omfatte hele driftsopplegget».
- «Den driftsansvarlige skal sikre at alle som arbeider på anlegget, kjenner og følger smittevernplanen. Den skal oppdateres årlig og legges fram når Mattilsynet ber om det.»

HT-Fjørfe tilbyr en egen smittevernplanmal med kartløsning. Denne skal oppfylle både kravene i forskriften og tilleggskravene i KSL-standardene. Den er tilgjengelig både via fagsystemet HelseFjørfe og VP Fjørfe. Utfylt plan har et trafikklssystem med grønt for det som er bra, gult for forbedringspotensial og rødt for det som må gjøres noe med. Planen er tilgjengelig både for produsent og veterinær. SMS-varsel sendes automatisk til produsent én måned før fristen for oppdatering går ut.

Har produsenten på plass smittevernplan og er den oppdatert?

1: Ja, tilfredsstillende

Det er på plass en plan uten vesentlige mangler. Det er altoverveiende samsvar mellom plan og tiltak og hygienerutiner i praksis. Den er oppdatert. Alle som arbeider i dyreholdet er kjent med og følger oppdatert plan.

2: Bør forbedres

Det er på plass en plan, men det mangler flere elementer som bør på plass, den er ikke vært fulgt godt nok opp siden forrige år eller den er ikke oppdatert. Det er ikke helt samsvar mellom plan og tiltak eller hygienerutiner i praksis. Ikke alle som arbeider i dyreholdet er kjent med eller følger planen.

3: Må utbedres

Planen mangler eller har vesentlige mangler. Det er åpenbart manglende samsvar mellom plan og tiltak eller hygienerutiner i praksis. Få eller ingen som arbeider i dyreholdet er kjent med eller følger planen.

Hvordan vurdere

Utover regelverkskravene må en bruke et faglig skjønn. Vesentlige avvik kan være manglende smitteverntiltak eller hygienerutiner, som en finner kritiske mht. smittefare og dyrehelse. Lukkefrist kan settes både ut ifra vurdert alvorlighetsgrad og kostnaden for utbedring. Manglende plan eller manglende dokumentasjon på at de som arbeider i dyreholdet er kjent med og følger planen gis kort lukkefrist. Nødvendige, men ressurskrevende tiltak kan i samråd med produsent gis lengre lukkefrister, så lenge de ikke bryter med regelverket.

Aktuelle tiltak

- Etablere smittevernplan med kart
- Oppdatere planen
- Dokumentere at de som arbeider i dyreholdet er kjent med, har forstått og følger oppdatert smittevernplan.
- Dokumentasjon på utbedrete mangler i smittevern og / eller hygienerutiner.

8 Smitteslusens utforming og bruk

Med smittesluse menes et sted for skotøy- og klesskift, samt håndvask. Skillet kan med fordel være 30 – 40 cm høyt og mulig å sitte på. Det skal være helt tett mot gulv. Smitteskillene kan godt være flyttbare, men må da ha tette anslutningslister mot gulv.

Smitteslusen kan også være *tredeelt* med en mellomsones (barfotsone) mellom uren og ren sone – se figur under. Tredelt smittesluse er gjeldende anbefalte standarden i nye hus. Ved vasken, som skal stå ved smitteskillet, alternativt i mellomsonen, skal det være såpe- og desinfeksjonsdispensere, tørkepapir og avfallsbøtte. Utstyr som skal inn og ut av huset skal være rent og ikke settes direkte på gulvet. Husk også alle ytterdører og porter til dyrerommet - disse må være *tette* for fugl, smågnagere og småkryp, både når dyrerommet er gjort rent og når det er dyr i huset. Skal porter i husdyrrommet brukes, må gjennomtenkte hygienerutiner gjennomføres.

①

PRINSIPPSKISSE AV TREDELT SMITTESLUSE

Hygienerutinene ved smitteskillene er vel så viktige. Ytterklær henges i uren sone. *Alle* som skal gjennom smitteslusene, også dyreeiere, må gjennomføre sko- og klesskift, samt vaske hendene med såpe – *hver gang*. Besetningens egen frakk eller kjeledress på ren side. Bør vaskes med en viss regelmessighet ved minimum 60°C. Håndvask skal også gjennomføres på vei ut. Gitt at hendene er synlig rene, så er hånddesinfeksjon et godt alternativ. Besøkende kan bruke engangssokker- og dresser, og da skal dressen tas på i ren sone. Ytterligere klesskifte av beinklær og overdel, evt. dusjing, for de som steller i fjøset, må vurderes ut ifra risiko for kryssforurensning og mulige konsekvenser. For mer info og detaljer om smittevern og hygienerutiner, se brosjyren [Smittebeskyttelse i fjørfehus \(link\)](#).

Er det på plass tilfredsstillende smittesluser?

1: Ja, tilfredsstillende

Smitteslusa er i eget rom eller er tydelig avgrenset med god plass for skotøy- og klesskift, samt håndvask med såpe- og desinfeksjonsmiddeldispensere, tørkepapir og avfallsbøtte. Smitteskillet/ne er tette mot gulv og sider. Smitteslusa er ryddig og grei å rengjøre. Få uvedkommende ting ved slusa. Hygienerutiner synes akseptable. De som røkter skifter alltid både skotøy og overtrekksklær ved inngang i besetningen. Besøkslogg er på plass og utfylt. Adgangsskilt og smittesluseplakat er på plass. Ytterdører og porter til dyrerom er tilfredsstillende tette.

2: Bør forbedres

Smitteslusa er ikke i eget rom eller er ikke tydelig avgrenset. Det er enkelte fysiske mangler, knyttet til håndvask - se punkt 1. under «grønt» over. Det er smitteskille/r på plass, men de er ikke tette mot gulv og sider. Mangler i hygienerutiner og/eller ryddighet. Besøkslogg er ikke på plass eller er mangelfullt utfylt. Vurder også andre mindre mangler som bør påpekes.

3: Må utbedres

Det mangler smitteskille/r tette mot gulv og sider mellom de ulike sonene i huset. Det er vesentlige mangler knyttet til håndvask – se punkt 1 under «grønt» over. Rotete og vanskelig å holde reint. Mange uvedkommende ting ved slusa. Adgangsskilt og / eller smittesluseplakat mangler. Utilfredsstillende hygienerutiner. Ytterdører og porter inn til dyrerommet er ikke tette.

Hvordan vurdere

Feltene over angir vurderingskriterier for hvorvidt smitteslusene er akseptable eller ikke.

Smitteslusene er ikke bedre enn de hygienerutiner som følges, så vurder også disse opp imot kvaliteten på smitteslusene. Funksjonelle smittesluser legger til rette for gode hygienerutiner. Husk også å sjekke ytterdører og porter til dyrerommene! En del fjørfehus har smitteskille rett innenfor ytterdør, uten skillevegg til toaletter eller servicerom. Det er en uheldig løsning vi ønsker å arbeide oss vekk i fra. Her bør en i samråd med produsent søke å finne bedre løsninger.

Aktuelle tiltak

- Utbedre påpekte mangler i utforming eller bruk i tråd med beskrivelsene over
- Hvilke av tiltakene haster mest, og hvilke krever lenger tid, eksempelvis innstallering av håndvask eller større ombygginger
- Hvis smitteslusa ikke er separat, for eksempel med smitteskille rett innenfor ytterdør, diskuter mulige løsninger og tidshorisont med produsent

9 Vann og fôrforbruk

Daglig registrering og oppfølging av vann- og fôrforbruk er sentrale parametere for bonden å følge med på. Vannforbruket skal registreres daglig. Uventede og brå endringer i disse parameterne kan indikere et begynnende problem med kvalitet, tildeling av vann eller fôr, endring i dyrehelse eller atferd som kan kreve rask handling fra bonden.

Dokumenteres vann- og fôrforbruk daglig?

1: Ja, tilfredsstillende. Dokumentasjon på plass.

2: Bør forbedres. Ingen eller manglende dokumentasjon

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg registreringene i elektronisk produksjonskontroll. Vannforbruk skal føres daglig. Fôrforbruk føres daglig, dersom det finnes fôrvekt.

Aktuelle tiltak

Moderne matproduksjon krever dokumentasjon, og det er et krav om å registrere dyras vann- og fôrinntak underveis i innsettet. Dersom bonden har manglende dokumentasjon, er følgende tiltak aktuelle:

- Ved manglende registreringer, hva er årsaken til det?
- Finnes vannmåler, hvordan følger bonden med på vannforbruket?
- Finnes fôrvekt, eventuelt hvordan følger bonden med på fôropptaket?

10 Dødelighet

Alle dyr skal sees etter minst to ganger daglig og oftere ved behov. Antall døde dyr funnet ved hvert tilsyn skal registreres i produksjonskontrollen.

Dokumenteres dødelighet daglig?

1: Ja, tilfredsstillende. Dokumentasjon på plass.

2: Bør forbedres. Dokumentasjon finnes, men dødelighet føres sporadisk og det skilles ikke konsekvent mellom antall avlivet og selvdøde

3: Må forbedres. Ingen eller svært mangelfull dokumentasjon

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg registreringene i elektronisk produksjonskontroll. Føres dødeligheten jevnlig? Dør det jevnlig dyr eller har det vært dødelighetstopper? Hvordan er dødeligheten sammenlignet med produsentens tidligere innsett og gjennomsnitt for hybridene i Norge?

Aktuelle tiltak

Moderne matproduksjon krever dokumentasjon, og det er et krav om å registrere dødelighet underveis i innsettet. Dersom bonden har manglende dokumentasjon, er følgende tiltak aktuelle:

- Ved manglende registreringer av dødelighet, hva er årsaken til det?
- Forhøyet dødelighet sammenlignet med tidligere innsett eller norsk gjennomsnitt, årsak?

11 Avlivet

Andel avlivet av døde dyr, samt avlivingsårsak skal ifølge Holdforskriften noteres ned etter hvert tilsyn. En høy andel avlivet anses positivt, da det indikerer en våken bonde med aktivt management.

Dokumenteres antall avlivede dyr daglig?

1: Ja, tilfredsstillende. Dokumentasjon på plass
2: Bør forbedres. Dokumentasjon finnes, men antall og årsak til avliving føres sporadisk
3: Må forbedres. Ingen eller svært mangelfull dokumentasjon

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg registreringene i elektronisk produksjonskontroll. Føres antall avlivede og årsak til avliving jevnlig?

Aktuelle tiltak

Moderne matproduksjon krever dokumentasjon, og det er et krav om å registrere nødvendig produksjonsdata underveis i innsettet. Aktuelle tiltak ved score 2 inkluderer:

- Ved manglende registreringer, hva er årsaken til det?
- Føres avlivingsårsaker? Ved manglende, hva er årsaken til det?

Atferd slaktekylling

12 Miljøberikelse

Bruk av miljøberikelse er et krav både i holdforskriften og fra varemottakerne. Bruk av miljøberikelse er positivt for å sysselsette dyra, det legger til rette for naturlig atferd, det holder dyra positivt opptatt og kan styrke dyr-menneske forholdet ved at dyra forbinder bonden med positiv forventning. Miljøberikelser er viktige i hele innsettet.

Benytter produsenten miljøberikelse i tråd med varemottakerkrav?

1: Ja, tilfredsstillende. Miljøberikelse i tråd med varemottakerkrav er i bruk.
2: Bør forbedres. Alle påkrevde berikelser er på plass, men i for liten kvantitet.
3: Må forbedres. En eller flere av de påkrevde berikelsene er ikke i bruk i flokken.

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i flokken noteres hvilke miljøberikelser som er i bruk i flokken, samt antall berikelser av hver type. Sammenhold dette med varemottakerkravene, som bonden må beskrive eller se på oversikt fra varemottaker. Dersom en eller flere av de påkrevde berikelsene ikke er i bruk, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Dersom manglende bruk av miljøberikelser oppdages, må følgende kartlegges:

- hvorfor er berikelsene ikke i bruk som avtalt? Skyldes det leveringsproblemer eller at de ikke er satt inn?
- Forklaring av hvorfor det er et regelverkskrav, positive effekter på dyra samt omdømme.

13 Vann- og fôrlinjer etter størrelsen på dyrene

Vann- og fôrlinjene må justeres etter høyden på dyrene slik at de hele tiden har mat og drikke i riktig tilpasset høyde.

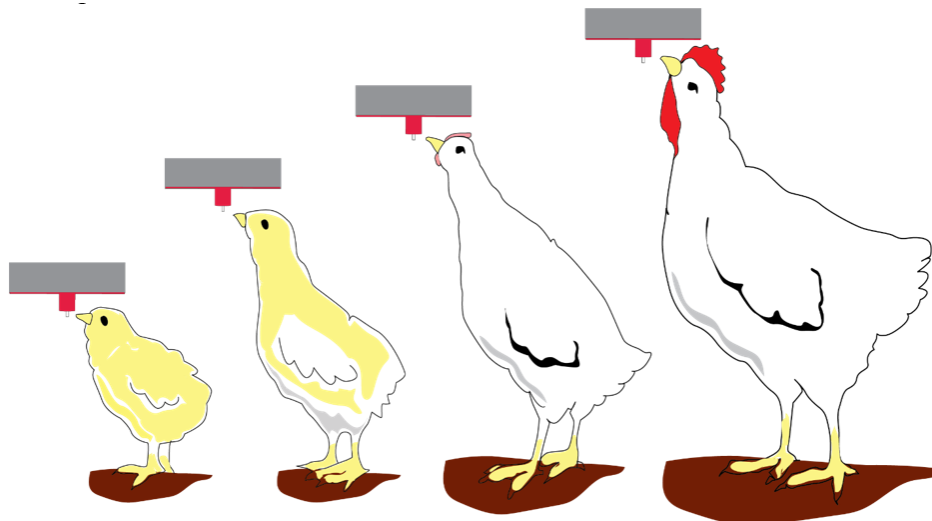
Justeres vann- og fôrlinjene etter størrelsen på dyrene?

1: Ja, tilfredsstillende. Vann- og fôrlinjene justeres kontinuerlig etter størrelse på fuglene.

2: Bør forbedres. Vann- og fôrlinjene justeres ikke kontinuerlig og er for lave/høye til å gi riktig drikkevinkel for fuglene.

Hvordan vurdere

Daggamle kyllinger skal ha vannrekken i øyehøyde. Det er svært viktig med godt lys, korrekt temperatur i huset og korrekt høyde, slik at kyllingene ser metallet og lærer seg å drikke fra niplene. Sjekk krofylling og studer dyrene når de drikker. Når dyrene er litt eldre så skal de strekke halsen, men ikke resten av kroppen. Det skal være enkelt å drikke. Høyde bør justeres etter laveste 1/3 av flokken.

Figur 7. Skissen viser korrekt drikkevinkel for fugler av ulik størrelse.

Aktuelle tiltak

Dersom drikkevinkelen er feil må det kartlegges hvorfor. Mangler bonden kunnskap om korrekt drikkevinkel, er det for mye strø, er det feil i heisemekanismen eller andre faktorer som spiller inn? Dyr i misvekst kan ha problemer med å nå opp og skal tas ut og avlives.

Fysisk miljø slaktekylling

14 Karbondioksid - CO₂

God luftkvalitet er en av de grunnleggende faktorene for god dyrehelse, god produksjon samt for bondens egen helse. Holdforskriften krever at konsentrasjonen av CO₂ ikke skal overstige 3000 ppm på noe tidspunkt. Generelt er ikke høye CO₂-verdier et utbredt problem, men verdiene skal likevel måles og dokumenteres.

Er nivået av CO₂ innenfor maksimumsgrensen (3000 ppm)?

1: Ja, tilfredsstillende. Konsentrasjonen er under 3000 ppm.

3: Må utbedres. Konsentrasjonen er over 3000 ppm.

Hvordan vurdere

Mål CO₂-verdien med en CO₂-måler ved gjennomgang i huset, i dyrehøyde ulike steder - for eksempel midt i dyrerommet og nær en vegg. Noter den høyeste målingen. Ved nivå over 3000 ppm, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Dersom CO₂-konsentrasjonen er over 3000 ppm, kan følgende tiltak være aktuelle:

- Innstillinger på ventilasjonsanlegg – hva styrer bonden etter?
- Har bonden egen CO₂-måler tilknyttet ventilasjonsanlegget og stemmer målingene overens? Det kan være behov for å kalibrere måleren i husdyrrommet

15 Ammoniakk - NH₃

Holdforskriften krever at konsentrasjonen av NH₃ ikke skal overstige 20 ppm på noe tidspunkt. Konsentrasjoner over 20 ppm kan irritere dyras øyne, slimhinner og luftveier og er negativt for dyras velferd, samt for bondens egen helse. Høye nivåer av NH₃ er en kjent utfordring, spesielt på kalde dager vinterstid. NH₃-målere er relativt dyre i innkjøp og krever årlig kalibrering. Dersom det ikke er ønskelig å gå til innkjøp av måler, kan dette lånes av andre fjørfeveterinærer i området eller om dere kan lage en avtale slik at de måler for deg. Håndholdt Drägerpistol med engangs diffusjonsrør kan være et alternativ.

Er nivået av NH₃ innenfor maksimumsgrensen (20 ppm)?

1: Ja, tilfredsstillende. Konsentrasjoner under 20 ppm.

3: Må utbedres. Konsentrasjonen er over 20 ppm.

Hvordan vurdere

Mål NH₃-verdien med en NH₃-måler ved gjennomgang i huset, i dyrehøyde på ulike steder, for eksempel midt i dyrerommet og nær en vegg. Legg den høyeste målingen til grunn. Ved nivå over 20 ppm, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Ventilasjonsystemer og strøkkvalitet må styres slik at uheldige konsentrasjoner av NH₃ ikke oppstår.

Dersom NH₃-konsentrasjonen er over 20 ppm, kan følgende tiltak være aktuelle:

- Økt ventilasjon, husk økt tilførsel av varmekilde dersom økt luftskifte resulterer i for lav temperatur. Temperaturen må sees i sammenheng med dyras alder.
- Ammoniakk stammer fra dyras avføring og fra strøet, så vurder kvaliteten på strøet opp mot NH₃-nivåene. Se eget punkt om strøkkvalitet under.

16 Støv

Høye nivåer av støv er negativt for dyras helse; det irriterer slimhinner og kan i tillegg kan være med på å spre sykdommer. Det er derfor ønskelig å holde nivået av støv på et minimum. Dersom strøet er

tørt og godt vil det følgelig støve på grunn av fuglenes aktivitetsnivå, spesielt strøbadingsatferd. Støv kan også komme fra fôret. Lav luftfuktighet kan øke støvnivået i huset. Tilsvarende så kan type strø bonden bruker påvirke støvnivået.

Er nivået av støv jevnt over tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Jevnt over lite eller en del støv i lufta og på innredning og vegger.
2: Bør forbedres. Svært mye støv i lufta og tykt lag med støv på innredningen.

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes nivået av støv i husdyrrommet. Dette vil være en noe subjektiv vurdering, og nivået av støv i lufta kan sees i sammenheng med mengde støv på innredning. Høyt støvnivå kan være kortvarig dersom besøket skjer samtidig som flokken strøbader. Men kronisk høyt støvnivå vil gjerne medføre tykt lag av støv på innredning. Dersom det observeres svært mye støv i lufta og et tykt lag med støv på innredning, settes score 2.

Aktuelle tiltak

Ventilasjonssystemer må styres slik at uheldige konsentrasjoner støv ikke oppstår. Ved mye støv kan følgende tiltak være aktuelle:

- Årsaker til høyt støvnivå: er flokken unormalt aktive eller fryktsomme og dermed skaper mye støv?
- Fôrstruktur: er pellets kvaliteten god eller støver det når fôrkjeden går?
- Ventilasjon: økt luftskifte kan redusere støvmengden
- Befuktningsanlegg bidrar til å fange støvet og redusere mengden støv
- Hvordan er rengjøringsrutinene mellom innsett?

17 Strøkvalitet

God strøkvalitet er viktig for dyras komfort, for tråputehelse, fjørdraktas renhet, oppsuging av fuktighet og tilfredstillende av dyras hakke-, skrape- og strøbadingsbehov. Et bløtt strø kan også gi utfordringer i plukkeprosessen. Holdforskriften krever at alt fjørfe skal ha tilgang på strø av løst materiale. Strøkvaliteten hos slaktekylling kan påvirkes av mange faktorer som ventilasjon, utetemperatur, kulderas, gulvvarme, tarmhelse, med mer. Tilførsel av nytt strø underveis i innsettet er i noen flokker nødvendig for å holde strøet på en god nok kvalitet.

Er strøkvaliteten jevnt over tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Strøet er fuktig eller hardt på 10 % av arealet eller mindre
2: Bør forbedres. Strøet er fuktig eller hardt på mer enn 30 % av arealet
3: Må utbedres. Strøet er fuktig eller hardt på mer enn 50 % av arealet

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes strøkvaliteten over hele strøarealet. Tørt og løst strø lar seg enkelt bevege med foten, og når det klemmes sammen til en ball i hånda vil ballen løse seg opp. Fuktig eller hardt strø vil derimot være vanskelig å bevege på med foten, og når det klemmes til en ball i hånda vil

ballen holde seg samlet. Det er ikke uvanlig at strøet blir hardt rundt populære områder som en miljøberikelse eller vannrekkene, men det skal ikke gjelde større deler av strøarealet. Dersom strøet er fuktig eller hardt på over 50 % av strøarealet i huset, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Dersom strøet er fuktig eller hardt kan følgende tiltak foreslås:

- Fokus på ventilasjon og fuktighet i huset, er det kulderas ved ytterste fôr/drikkenipler?
- Hvordan er avføring og tarmhelse?
- Ved tynt lag av fuktig eller hardt strø: tilførsel av friskt strø kan øke dyras bearbeiding av strøet og redde strøbedet
- Ved tykt lag av fuktig eller hardt strø må det vurderes å bytte ut eksisterende strøbed med nytt lag av strø, og strø med bedre oppsugingsevne
- Er det mye vann i dryppekoppene? Drypper niplene når dyrene ikke drikker? Dette gir ekstra fukt i huset og dårlig strø under nippelen. Nipler har en begrenset levetid. Korrekt trykk for å forhindre at nippelen drypper.
- Er det fuktig ved porten bør dette utbedres også mtp smitte som kan komme fra utsiden. Er pakningen på porten tett mot underlaget?

18 Lysintensitet ulike steder i rommet

Riktig lyskvalitet er viktig for dyras atferd, trivsel og produksjon. Holdforskriften sier at fjørferom skal ha tilstrekkelig belysning slik at dyra kan utføre normale aktiviteter og se hverandre tydelig. Kyllinger skal fra 7 dager ha enten en uavbrutt mørkeperiode på minst seks timer, eller to på hver minst fire timer. I perioden med lys skal lysstyrken målt i dyrenes øyehøyde være minst 20 lux på 80 % av dyrenes tilgjengelige areal. Lysdemping ut over dette kan bare skje etter tilrådning fra veterinær.

Lysintensiteten er den enkleste lysparameteren å måle. Denne brukes både i forskrift og i DVP-besøk hos fjørfe. Økt lysintensitet øker gjerne dyras aktivitetsnivå, og kan kun unntaksvis reduseres til et minimum, eksempelvis ved utbrudd av alvorlig haking eller høy fryktsomhet. Lysintensitet måles enkelt med en luxmåler, som kan kjøpes i de fleste jernvarer. Unngå de billigste, da de måler ujevnt særlig ved lav lux.

Er lysintensiteten tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Minst 20 lux på minst to av stedene.

3: Må forbedres. Mindre enn 20 lux på alle tre steder.

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes lysintensiteten ved dyrehøyde på minst tre ulike steder i dyrerommet, rundt 30 cm over strøet. Det er forventet en lavere lysintensitet mellom to lyskilder enn direkte under en lyskilde. Direkte under lyskilden, i dyrehøyde, bør intensiteten være minst 20 lux. Målingen må gjøres i en periode med fullt lys, ikke i forbindelse med overgang mellom lys/mørke-tid.

Aktuelle tiltak

Dersom lysintensiteten er lavere enn 20 lux kan følgende tiltak være aktuelle:

- Er lyset jevnt fordelt i rommet? Er noen lyskilder ødelagt eller slått av?
- Hvorfor er lysintensiteten lav? Er det utfordringer med hakeatferd?